

«Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών»

«ΜΠΣ: Δημόσια Ιστορία»

Διπλωματική Εργασία

«Η δεκαετία του '40 στην Αετομηλίτσα Ιωαννίνων: Ιστορία και
κοινότητες μνήμης»

«Θεόδωρος Μπουγάτσιας»

Επιβλέπων καθηγητής: «Ιωάννης Γιαννιτσιώτης»

Εικόνα 1: Απόστολος Μουσούρης, *Φωτογραφίζοντας το ΔΣΕ*, (Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 2016), σελ 36.

Βόλος, «Ιούνιος» «2026»

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η ιστορική καταγραφή και ερμηνεία των γεγονότων που διαδραματίστηκαν κατά τα τελευταία έτη της δεκαετίας του 1940 σε μια ορεινή κοινότητα της βόρειας Ελλάδας, την Αετομηλίτσα Ιωαννίνων. Η χρονική αυτή περίοδος, άρρηκτα συνδεδεμένη με τις πολιτικές και κοινωνικές ανακατατάξεις της μεταπολεμικής Ελλάδας, άφησε βαθύ αποτύπωμα στις τοπικές κοινωνίες, το οποίο διατηρείται έως σήμερα μέσα από τη συλλογική μνήμη. Η έρευνα ξεκίνησε πριν από περίπου δώδεκα χρόνια και βασίστηκε κυρίως στη συλλογή και καταγραφή προφορικών μαρτυριών κατοίκων του χωριού. Οι αφηγήσεις αυτές αποτέλεσαν πολύτιμη πηγή για την κατανόηση της καθημερινότητας, των βιωμάτων και των επιλογών των ανθρώπων σε συνθήκες έντονης αβεβαιότητας. Παράλληλα, αξιοποιήθηκαν διαθέσιμες γραπτές πηγές, όπως αρχειακό υλικό και ιστορικές μελέτες, οι οποίες συνέβαλαν στην τεκμηρίωση και διασταύρωση των προφορικών δεδομένων. Ο συνδυασμός αυτών των πηγών, μέσα από μια κριτική και συγκριτική προσέγγιση, οδήγησε στη διαμόρφωση των συμπερασμάτων της εργασίας. Η προσέγγιση της μικροϊστορίας επιτρέπει την εστίαση σε μια μικρή κοινότητα, αναδεικνύοντας πτυχές που συχνά παραβλέπονται από τις γενικές ιστορικές αφηγήσεις. Μέσα από τη μελέτη της Αετομηλίτσας, καθίσταται δυνατή η κατανόηση ευρύτερων ιστορικών φαινομένων, καθώς και η ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και των μηχανισμών προσαρμογής των κατοίκων της. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη λειτουργία της μνήμης και στον τρόπο με τον οποίο αυτή διαμορφώνει την αναπαράσταση του παρελθόντος. Μέσα από αυτή την μελέτη αναδεικνύονται τρεις διακριτές κοινότητες μνήμης που συνυπάρχουν στο παρόν. Η πορεία των κατοίκων αποτυπώνεται στο σήμερα μέσα από επιλεκτικές αφηγήσεις, όπου το τι θυμάται ή αποσιωπάται αντανακλά τόσο ατομικές εμπειρίες όσο και συλλογικές ανάγκες. Έτσι, η μνήμη δεν αποτελεί απλώς καταγραφή γεγονότων, αλλά ενεργό διαδικασία διαμόρφωσης ταυτότητας και ιστορικής συνείδησης.

Λέξεις - Κλειδιά

Εμφύλιος Πόλεμος

Μνήμη

Δημόσια Ιστορία

«The 1940s in Aetomilitsa, Ioannina: History and communities of memory»

«Theodore Mpougatsias»

Abstract

The purpose of this thesis is the historical recording and interpretation of the events that took place during the last years of the 1940s in a mountainous community in northern Greece, Aetomilitsa, Ioannina. This period of time, inextricably linked to the political and social upheavals of post-war Greece, left a deep imprint on local societies, which is preserved to this day through collective memory. The research began about twelve years ago and was mainly based on the collection and recording of oral testimonies of the village residents. These narratives constituted a valuable source for understanding the everyday life, experiences and choices of people in conditions of intense uncertainty. At the same time, available written sources were utilized, such as archival material and historical studies, which contributed to the documentation and cross-checking of oral data. The combination of these sources, through a critical and comparative approach, led to the formulation of the conclusions of the work. The microhistory approach allows for a focus on a small community, highlighting aspects that are often overlooked by general historical narratives. Through the study of Aetomilitsa, it becomes possible to understand broader historical phenomena, as well as to highlight the particular characteristics and adaptation mechanisms of its inhabitants. Particular emphasis is placed on the function of memory and the way in which it shapes the representation of the past. Through this study, three distinct communities of memories that coexist in the present emerge. The course of the inhabitants is imprinted in

the present through selective narratives, where what is remembered or silenced reflects both individual experiences and collective needs. Thus, memory is not simply a recording of events, but an active process of shaping identity and historical consciousness.

Keywords

Civil War

Memory

Public history

Βιβλιογραφία

- Abrams, Lynn, Μπούσχοτεν, Βαν, Ρίκη (επίμ.), *Θεωρία Προφορικής Ιστορίας*, (Αθήνα: Πλέθρον, 2014).
- Αθανασιάδης, Χάρης και Βόγλης, Πολυμέρης (επιμ.), *Εθνικές επέτειοι. Μορφές διαχείρισης της μνήμης και της ιστορίας*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2023).
- Αλβανός, Ραϋμόνδος, *Σλαβόφωνοι και πρόσφυγες. Κράτος και πολιτικές ταυτότητες στη Μακεδονία του μεσοπολέμου*, (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2019).
- Βλαντάς, Δημήτρης, *Ημερολόγιο 1947 - 1949*, (Αθήνα: Εστία, 2007).
- Βόγλης, Πολυμέρης, *Η αδύνατη επανάσταση. Η κοινωνική δυναμική του εμφυλίου πολέμου*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2014).
- Βόγλης, Πολυμέρης, «Η δεκαετία του 1940 ως παρελθόν: Μνήμη, μαρτυρία, ταυτότητα», *Τα Ιστορικά*, τόμος 25, τεύχος 47, Δεκέμβριος 2007.
- Boeschoten, Van, Riki, Danforth, M., Loring, *Παιδιά του ελληνικού Εμφυλίου. Πρόσφυγες και πολιτική της μνήμης*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2015).
- Bourdieu, Pierre, *Η Αίσθηση της Πρακτικής*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2006).
- Δαλκαβούκης, Βασίλης, «Προφορικές μαρτυρίες και ανατροφοδότηση της μνήμης. Ένα μεθοδολογικό σχέδιο με αφορμή τον εμφύλιο», στο Ρ. Μπούσχοτεν, Τ. Βερβενιώτη, Ε. Βουτυρά, Β. Δαλκαβούκης, Κ. Μπάδα (επιμ.), *Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2008).
- Εξερτζόγλου, Χάρης, *Η δημόσια ιστορία. Μια εισαγωγή*, (Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2020).
- Halbwachs, Maurice, *La Mémoire Collective*, (Paris: PUF, 1950).
- Καράτζιος, Κωνσταντίνος, «Η μάχη της Πυρσόγιαννης (16.9.1946)», Ενημερωτικό δελτίο της Πανελλήνιας Ένωσης Πολιτικών Προσφύγων (Π.Ε.Ε.Π.Π.), αρ.φ. 87, 1998.
- Κατσης, Δημήτρης, *Το ημερολόγιο ενός αντάρτη στο ΔΣΕ 1946 - 1949, τόμος Β*. (Αθήνα: Αυτοέκδοση, 1998).
- Κατσης, Δημήτρης, *Το ημερολόγιο ενός αντάρτη στο ΔΣΕ 1946 - 1949, τόμος Ε*. (Αθήνα: Αυτοέκδοση, 1998).
- Κοβάτσης (Δημητρίου), Αργύρης, *Ο ατίθασος Ταγματάρχης, Στου Γράμμου και του Βίτσι τη ράχη περπατώντας η δόξα μονάχη, Ο Καστοριανός ασυμβίβαστος αντάρτης*, (Αυτοβιογραφικό έργο, Αυτοέκδοση, 2009).
- Κωστόπουλος, Τάκης, *Με τους αντάρτες στη Δυτική Μακεδονία. Αναμνήσεις από Κατοχή, Εμφύλιο, Τασκένδη*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2006).
- Mazower, Mark, *Στην Ελλάδα Του Χίτλερ. Η Εμπειρία Της Κατοχής*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1994).
- Μαραντζίδης, Νίκος, *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδος 1946 - 1949*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2010).
- Μαργαρίτης, Γιώργος, *Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949, τόμος 1*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2002).
- Μπαρτζιώτας, Βασίλης, *Εξήντα χρόνια κομμουνιστής κριτική αυτοβιογραφία - αναμνήσεις*, (Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 1986).

Μπούσχοτεν, Βαν, Ρίκη, *Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών(1900-1950)*, (Αθήνα: Πλέθρον, 1997).

Μουσούρης, Απόστολος, *Φωτογραφίζοντας το ΔΣΕ*, (Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 2016).

Νιτσιάκος, Βασίλης, «Η εξέλιξη της ημινομαδικής κτηνοτροφικής κοινότητας στα πλαίσια των εθνικών αγροτικών σχέσεων. Αναφορά στο παράδειγμα της Αετομηλίτσας». *Ηπειρώτικα Χρονικά*, 28, (Ιωάννινα, 1986-87).

Νιτσιάκος, Βασίλης, *Και το σώμα θυμάται. Ψηφίδες βιωματικής λαογραφίας*, (Ιωάννινα: Ισνάφι, 2024).

Νιτσιάκος, Βασίλης, *Οι ορεινές κοινότητες της βόρειας Πίνδου, στον απόηχο της μακράς διάρκειας*, (Αθήνα: Πλέθρον, 1995).

Ντάγιος, Γ., Σταύρος, *Έλληνες πρόσφυγες στην Αλβανία 1945 - 1990*, (Θεσσαλονίκη: Literatus, 2017).

Ντάγιος, Γ., Σταύρος, «Ο αλβανικός παράγοντας στη λήξη του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, 1948-1949», στο Ιωάννης Μουρέλος – Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος. Μια αποτίμηση. Πολιτικές, ιδεολογικές, ιστοριογραφικές προεκτάσεις*, (Αθήνα: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου – Ελληνικά Γράμματα, 2007).

Παπαδημητρίου, Δέσποινα, «Περί κοινωνικής μνήμης και ιστορίας: Σκέψεις γύρω από την 28η Οκτωβρίου», στο Κ. Γαρδίκας, Α. Δρουμπούκη, Β. Καραμανωλάκης, Κ. Ράπτης, *Η μακρά σκιά της δεκαετίας του '40. Πόλεμος-Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος. Τόμος αφιερωμένος στον Χάγκεν Φλάισερ*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2015).

Παπαϊωάννου, Αχιλλέας, *Γιώργης Γιαννούλης, η θρυλική μορφή του Γράμμου, το άγνωστο ημερολόγιο*, (Αθήνα: εκδόσεις Γλάρος, 1990).

Passerini, Luisa, «Work ideology and consensus under Italian fascism», in Robert Perks and Alistair Thomson, *The oral history reader*, (London: Routledge, 1998).

Πασχαλούδη, Ελένη, «Η Εθνική Αντίσταση στον επετειακό χάρτη της μεταπολεμικής Ελλάδας», στο Σ. Δορδανάς, Β. Λάζου, Β. Τζούκας, Λ. Φλιτούρης (επίμ.), *Κατοχική Βία 1939-1945. Η ελληνική και ευρωπαϊκή εμπειρία*, (Αθήνα: Ασίνη, 2016).

Portelli, Alessandro, «What makes oral history different», in Robert Perks and Alistair Thomson, *The oral history reader*, (London: Routledge, 1998).

Σακελλαρίου, Νώντας, *Το υγειονομικό του Δημοκρατικού Στρατού*, (Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 2014).

Σαμπάνης, Λάμπρος, *Αναμνήσεις από την εθνική αντίσταση και τον εμφύλιο*, (Εκδόσεις Μάλλιαρης-Παιδεία, Θεσσαλονίκη, 2007).

Σαράφη, Λη, «Η αστυνόμευση της Δεσκάτης, 1942-46», στο Μάρκ Μαζάουερ επιμ., *Μετά τον πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2004).

Τερζόγλου (Πύραυλος), Νίκος, *Η στρατιωτική εκπαίδευση στελεχών στο Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας*, (Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 2003).

Tery, Simone, *Ils se battent aux Thermopyles*, (Paris: Editions Hier et Aujourd'hui, 1948).

Φερφέλης, Θεόδωρος, *Το ημερολόγιο της ξενιτιάς*, (Αθήνα: Αυτοέκδοση, 2021).

Χωρίς Συγγραφέα, “Γεγονότα του 1946 (2ο δημοσίευμα)”, Περιοδικό *Τα Καντσιώτικα*, τεύχος 9, Δεκέμβριος 2007.

Χωρίς Συγγραφέα, *Έτσι άρχισε ο εμφύλιος. Η τρομοκρατία μετά τη Βάρκιζα, 1945-1947*, (Αθήνα: Γλάρος, 1987).

Διαδικτυακές πηγές

<https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/94915700-a89e-435d-8828-ffb7d2066c67?search=Ακροπολις>. (Ημερομηνία πρόσβασης: 26/01/2026).

<https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/21ac9056-e32f-43b3-9816-bc2caae8ccd0>. (Ημερομηνία πρόσβασης: 26/01/2026).

<https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/21ac9056-e32f-43b3-9816-bc2caae8ccd0>
[https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/6b54b0bb-ae50-49af-a927-1b2afcba6fa8?search=date:\[1948-08-30%20TO%201948-08-30\]](https://digitallibrary.parliament.gr/newspapers/items/6b54b0bb-ae50-49af-a927-1b2afcba6fa8?search=date:[1948-08-30%20TO%201948-08-30]). (Ημερομηνία πρόσβασης: 26/01/2026).

https://www.eetaa.gr/eetaa/metaboles/apografes/apografi_1940_1.pdf. (Ημερομηνία πρόσβασης: 20/10/2025).

<http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html>.

<https://ethniki-antistasi-dse.gr/istoria-dse-48.html>. (Ημερομηνία πρόσβασης 26/01/2026).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k4739315k/fl.image>. (Ημερομηνία πρόσβασης: 26/01/2026).

<https://stratistoria.wordpress.com/1946/09/16/19460916-dse-grammos-pyrsogianni/>. (Ημερομηνία πρόσβασης 26/01/2026).

<https://stratistoria.wordpress.com/1946/11/11/19461111-dse-odek-arhigio-grammou/>. (Ημερομηνία πρόσβασης 26/01/2026).

<https://m.youtube.com/watch?v=beMv7gynxt4>. (Ημερομηνία πρόσβασης: 26/01/2026).

Διδακτορικές - Διπλωματικές εργασίες

Αλβανός, Ραϋμόνδος, Κοινωνικές συγκρούσεις και πολιτικές συμπεριφορές στην περιοχή της Καστοριάς (1922-1949), (Διδακτορική διατριβή: ΑΠΘ, 2005).

Μάντζαρης, Δημήτριος, ΕΑΜ Λέσβου: ηττημένοι νικητές, (Διδακτορική διατριβή: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2022).

Τσίου, Αγόρω, Ο εμφύλιος πόλεμος στα Μαστοροχώρια και την Αετομηλίτσα της Κόνιτσας, (Διδακτορική διατριβή: Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2009).

Αρχειακές πηγές

Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας.

Αρχείο της Κεντρικής Δημοτικής Βιβλιοθήκης Θεσσαλονίκης.

Αρχείο ΚΚΕ.